

The Scientific Journal in Jurisprudence and Bases of Islamic law The 13 rd.
Year/NO: 4 Winter 2021

مفهوم رقابت و تعهدات منفی در ، حقوق رقابت ایران ، فقه و اتحادیه‌ی اروپا

ودود برزی^۱

دکتر اسماعیل صغیری^۲

تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۱۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۴

چکیده

اشخاص در روابط اجتماعی بر حسب وضعیت خود، تعهدات متعدد و متفاوتی دارند این تعهدات ممکن است در مقابل سایر افراد جامعه و داخل در مباحث حقوق خصوصی، یا این که در مقابل موسسات عمومی و دولت و به عبارتی مشمول حقوق عمومی باشد.

مقررات حاکم بر تعهدات در حقوق خصوصی، مانند تعهدات قراردادی یا الزام‌های غیر قراردادی یا ضمان قهری، در جهت تنظیم و تعدیل روابط اشخاص خصوصی طرف‌های تعهد است در حالی که هدف اساسی، در حقوق عمومی، حفظ و برقراری نظم عمومی در معنای اعم آن، رعایت عدالت و منافع عموم جامعه است (کاتوزیان، ۱۳۷۷).

دسته‌ای از این تعهدات، مربوطه به عرصه‌ی تجارت و به طور خاص در ارتباط با رقابت در تجارت است که فلسفه‌ی آن بسیار فراتر از حفظ حقوق خصوصی اشخاص اجتماع می‌باشد و مجموع مقررات حاکم بر آن را حقوق رقابت می‌نامند (شکوهی، ۱۳۸۱)

این مقررات تعهدات متعددی را برای تمام اشخاصی که در عرصه تجارت فعالیت می‌کنند پیش بینی نموده است. چنین تعهداتی امکان دارد تاجر یا شرکت یا موسسات تجارتي را ملزم به انجام اموری کند که از آن‌ها به نام تعهدات مثبت یاد می‌شود یا این که اشخاص ملزم باشند از انجام اموری خودداری نمایند که تحت عنوان تعهدات منفی مورد بررسی قرار می‌گیرند و هدف اصلی مقاله‌ی حاضر به امید حق، بررسی مفهوم تعهدات منفی رقابت تجاری در فقه، حقوق ایران و اتحادیه اروپا می‌باشد.

کلمات کلیدی: تعهدات منفی، حقوق اقتصادی، حقوق رقابت ایران، فقه، اتحادیه‌ی اروپا

۱- دانشجوی دوره دکترای حقوق خصوصی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. (نویسنده مسوول) barzay2010@gmail.com

۲- استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

مقدمه:

در عرصه‌ی تجارت، حقوق و تکالیف متعددی برای فعالان آن پیش بینی شده است. بنگاه‌های اقتصادی شاخص‌ترین چهره‌ی این عرصه شناخته می‌شود که هدف مشترک تمامی آنها کسب سود بیشتر، افزایش سرمایه و توسعه قلمرو ی تجارت خودشان است بنابراین سعی دارند از هر طریقی که می‌توانند از همه‌ی ابزارهای لازم بهره بگیرند تا به این اهداف برسند. در این راستا هریک از بنگاه‌ها، در نهایت توان و تلاش خود، با شیوه‌های متعدد، با سایر بنگاه‌ها به رقابت می‌پردازد تا در فعالیت تجاری و سلطه بر بازار از رقبای خود عقب نماند.

روش‌هایی که بنگاه اقتصادی برای رقابت انتخاب می‌کند ممکن است مشروع باشد مثل ارتقای سطح کیفیت کالا، اطلاع رسانی صحیح به مصرف کنندگان و رعایت حقوق آنها ، جلب اعتماد عمومی، کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری، اما برخی رویه‌ها و اقدامات بنگاه‌های تجاری در جهت رسیدن به سود بیشتر ، بر خلاف قوانین تجاری و خصوصاً مقررات حقوق رقابت است پس بنگاه تجاری باید از چنین اقداماتی خودداری کند از جمله این که باید از ایجاد انحصار با هر روشی که باشد یا از تثبیت و کاهش قیمت به ضرر رقبا و نیز از ایجاد ممانعت برای ورود یا خروج سایر فعالان بازار ، پولشویی ، تدلیس ، احتکار و هر اقدام ضد رقابتی دیگر دوری نماید.

چنین مواردی تعهدات منفی حقوق رقابت تجاری نامیده می‌شود که در قوانین عموم کشورها، مخصوصاً اگر به آزادی تجارت و رقابت تجاری اهمیت خاصی می‌دهند، مورد توجه قانون گذار می‌باشد.

در حقوق اروپا، کنوانسیون‌ها ، معاهدات و قوانین خاصی برای تنظیم و تعدیل روابط و فعالیت‌های تجاری و کنترل رقابت بین رقبای تجاری پیش بینی شده است. همین طور در فقه، احکام و دستورات خاصی جهت برقراری رقابت سالم در بازار و فعالیت‌های تجاری پیش بینی و تمامی فعالان تجاری از هر گونه اقدامی که موجب لطمه به رقابت عادلانه و به ضرر مصرف کنندگان و عموم مردم باشد از جمله احتکار (الطوسی، ۱۳۹۰ق) یا تثبیت و تعیین قیمت کالاها و خدمات (اکبری، ۱۳۷۵) و گران فروشی (آذری قمی، ۱۳۷۸) یا تدلیس (طوسی، ۱۴۱۵) منع شده اند تا امکان رقابت تجاری برای تمام فعالان بازار فراهم باشد.

در حقوق ایران نیز قوانین متعدد از جمله قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور ، احکامی در قوانین برنامه پنج ساله توسعه و اصلاحات بعدی آنها و به ویژه قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و قانون رقابت، با هدف برقراری امکان رقابت بین بنگاه‌ها و فعالان تجاری و کنترل آن به تصویب رسیده است در این مقاله ابتدا به مفهوم تعهد در حقوق خصوصی، سپس مفهوم تعهدات منفی در حقوق رقابت تجاری ایران ، حقوق اسلام و اتحادیه اروپا و پس از آن به ضرورت توجه و تحقیق در این عرصه می‌پردازیم.

اول : تعریف‌های ارائه شده از تعهد در حقوق خصوصی:

نویسندگان حقوقی تعریف‌های متعدد و متفاوتی از تعهد ارائه داده‌اند از جمله این که « تعهد در معنی مصدری انجام یا ترک عملی را در برابر دیگری بر عهده گرفتن است و در معنی مفعولی یعنی وظیفه‌ای که قانون برای شخص می‌شناسد و اگر تخلف کند به انجام آن ملزم می‌شود» (دکتر شهیدی، ۱۳۹۳)

در تعریف دیگری گفته شده تعهد رابطه حقوقی است که شخص در مقابل دیگری دادن چیزی، انجام عملی یا ترک امری را عهده‌دار شده باشد (عدل، ۱۳۷۳) یا این که تعهد رابطه حقوقی است که شخص می‌تواند انجام یا خودداری از انجام امری را از دیگری بخواهد (دکتر صفایی، ۱۳۸۴). براساس دیدگاه دیگری تعهد قبول عهده و ذمه برای انجام امری است (حائری، ۱۳۸۲). در تعریفی که ظاهراً کامل‌تر از نظرات قبلی است عنوان شده که « تعهد رابطه حقوقی است که به موجب آن شخصی در برابر دیگری مکلف به انتقال و تسلیم مال یا انجام دادن کاری می‌شود خواه سبب ایجاد آن رابطه عقد باشد یا ایقاع یا الزام قهری» (دکتر کاتوزیان، ۱۳۷۹) در واقع در این تعریف، هم معنی عام تعهد هم معنی خاص آن مورد توجه می‌باشد. همچنین گفته‌اند که تعهد وضع حقوقی است که شخص عهده‌دار انجام کاری است (همان، ۱۳۷۶) و این که تعهد رابطه حقوقی است که شخص ملزم به دادن چیزی یا مکلف به فعل یا ترک عمل معینی به نفع شخص یا اشخاص معین باشد (دکتر جعفری لنگرودی، ۱۳۹۴) و بلاخره گفته شده تعهد یعنی وجود حقی به نفع غیر بر ذمه شخصی (همان، ۱۳۷۸) به نظر می‌رسد عموم این تعریف‌ها از جهاتی قابل ایراد و انتقاد است اولاً تعریف به موضوعات تعهد است در واقع در تمام تعریف‌ها، از بین ارکان تعهد، فقط به اقسام موضوعات تعهد توجه شده، که البته موضوعات هم کامل نیست به دلیل این که موضوع تعهد منحصر شده به انتقال یا دادن مال و انجام یا ترک عمل معین، ولی اسقاط حق نیز می‌تواند موضوع تعهد باشد در حالی که در تعریف تعهد به آن توجهی نشده است (همان) ثانیاً در اکثر تعریف‌ها، تعهد فقط شامل تعهد قراردادی شده، ولی بدیهی است که تعهد می‌تواند ناشی از غیر قرارداد یعنی ضمان قهری یا به حکم قانون باشد ثالثاً در یک تعهد حتماً لازم نیست که کسی انجام امری را بخواهد در واقع الزام و اجبار از ارکان تعهد نیست مثل وقتی که مالک از مال خود اعراض می‌کند در واقع متعهد به سقوط مالکیت خود نسبت به آن مال است و درخواستی هم مطرح نیست (همان، ۱۳۵۷). رابعاً: تعهد موضوع رابطه حقوقی، باید دارای ضمانت اجرا باشد وگرنه با وجود دین یا تعهد هیچ‌گونه اقدامی بر الزام و اجبار متعهد بر انجام آن نمی‌تواند صورت گیرد مثل تعهدات طبیعی که به دلیل شمول مرور زمان، از ضمانت اجرا برخوردار نیستند. خامساً: تعریف‌ها فقط جنبه منفی تعهد را نشان می‌دهند در حالی که در یک رابطه حقوقی، تعهد دو جهت دارد یکی مثبت یا همان طلب و دیگری منفی یا همان دین است (دکتر امیری قائم، ۱۳۸۵). به عبارتی یک رابطه دو طرفه است و به همین اعتبار طرفی که تعهد به سود اوست متعهدله و طرفی که تعهد به ضرر اوست و باید آن را اجرا کند متعهد نام دارد به نظر می‌رسد در تعریف نهایی تعهد می‌توان گفت که تعهد رابطه حقوقی است که در آن شخص در مقابل دیگری ملزم به انجام امری شده است، این تعریف، هم به رابطه حقوقی یعنی دو طرفه بودن تعهد توجه کرده، هم وارد بیان مصادیق موضوعات تعهد نشده و نیز با عبارت ملزم به امری شده، الزام آور بودن تعهد را یادآور شده است. در حقوق خارجی هم تعریف مشابهی از تعهد ارائه شده است. (مارتین، ۲۰۰۹)

تعهدات به لحاظ نوع موضوع به دو دسته‌ی مثبت و منفی تقسیم می‌شوند. تعهداتی که در آن به نوعی فعل مادی یا عمل حقوقی انجام می‌شود تعهدات مثبت نام دارند مثل تسلیم یا انتقال مال، دوختن لباس توسط خیاط، احداث ساختمان

یا انجام تجارت معین، در مقابل این نوع تعهدات، مواردی از تعهد وجود دارد که قرار نیست شخص عملی انجام دهد بلکه برعکس ، باید از انجام عمل یا اعمال خاصی خودداری کند. این تعهدات را که ممکن است عمل حقوقی یا فعل مادی باشند در این رساله تعهدات منفی می نامیم مثل خودداری مستاجر از انتقال منافع به غیر، خودداری کارگر از ترک محل کار یا خودداری از ایجاد انحصار در رقابت تجاری.

در قانون مدنی نیز در موارد متعددی به این تقسیم اشاره شده از جمله:

الف: ماده ۲۲۱ به این شرح که: « اگر کسی تعهد اقدام به امری را بکند یا تعهد نماید که از انجام امری خود داری کند در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل است... »

در ماده فوق، به دو نوع تعهدات مذکور تصریح کرده است.

ب: در مواردی هم قانون مدنی به تعهدات مذکور با الفاظ: اثباتاً یا نفیاً اشاره دارد که منظور از اثباتاً همان فعل مثبت یا انجام کار و نفیاً یعنی خودداری از انجام کار و به عبارتی تعهد منفی است.

دوم: تعهدات منفی رقابت تجاری در فقه

تعهدات در اصل بار منفی دارند یعنی قسمت منفی دارایی هر شخص محسوب می‌شوند اما برحسب ظهور و بروز آن، برخی تعهدات جنبه وجودی دارند مثلاً ساختمانی باید احداث شود و وجود پیدا کند و در مقابل ، بعضی تعهدات جنبه عدمی دارند به این صورت که از انجام کاری باید خودداری شود که در ذیل به مواردی از آن‌ها در قراردادها اشاره می‌کنیم:

مثلاً راهن نسبت به مال مورد رهن از هرگونه تصرفی که منافعی حق مرتهن یا موجب کاهش رغبت خریداران آن مال باشد منع شده است (علامه حلی، ۱۴۳۲)

در بیع شرط که فروشنده می‌تواند با پس دادن ثمن در یک مدت معین، عقد را فسخ و مبیع را مسترد دارد خریدار در مدت مذکور باید از هر اقدامی که با حق فروشنده منافات داشته باشد مثل انتقال مبیع به غیر، خودداری کند (نراقی، ۱۴۱۸ق).

شروط ضمن عقد لازم که عهدی از عهد محسوب شده، اولاً با استناد به عبارت اوفوا بالعقود برای طرفین الزام آور است به شرطی که خلاف شرع و قانون نباشد، ثانیاً شرط ممکن است در قالب تعهد به خود داری از امری باشد مانند این که در عقد اجاره شرط شود که مستاجر مورد اجاره را به دیگری اجاره ندهد در این صورت اصل لزوم ایجاب می‌کند که متعهد نسبت به شرط هم وفای به عهد نماید (الحسینی المراغی، ۱۴۲۹ق).

نمونه‌ی دیگری از تعهد منفی در عقد حواله است که پس از تحقق آن، محال علیه اگر مدیون محیل نبوده ولی حواله را قبول کرده است ، متعهد می‌باشد که قبل از پرداخت طلب محال‌له، از مطالبه طلبی که از محیل دارد خودداری نماید(خویی، ۱۳۸۶)

غاصب به حکم شرع و قانون ملزم است عین مال غصبی را به مالک برگرداند و متعهد است از هرگونه تصرف در آن خودداری کند و نمی‌تواند مالک را به قبول بهای آن مجبور نماید (نجفی، ۱۳۸۵).

همچنین شرط تعهد منفی، مانند شرط فعل مثبت، ممکن است به سود یا علیه هریک از طرفین عقد و یا شخص یا اشخاص ثالث باشد که در صورت اخیر، اعتبار چنین شرطی به اراده همان شخص یا اشخاص ثالث بستگی خواهد داشت (دکتر شهیدی، ۱۳۹۷).

همین طور در عقد اجاره خدمات، وقتی شخص اجیر می‌شود که در مدت معین عمل معینی را انجام دهد جایز نیست که بدون اجازه مستاجر، در آن مدت، برای دیگری کار کند به عبارتی متعهد است که در مدت مذکور از انعقاد قرارداد با دیگری و خدمت به غیر خودداری نماید (جامع الشتات، ۱۳۷۱).

احکام فقهی در مبحث معاملات و رقابت تجاری، تعهدات منفی خاصی نیز برای برقراری رقابت تجاری منصفانه پیش بینی کرده است تا این که ضمن جلوگیری از اقدامات ضد رقابت و هرگونه تقلب و فریب در معاملات، امکان رعایت حقوق مصرف کنندگان و حفظ اعتماد و اطمینان و حسن نیت در معاملات فراهم گردد. بر این اساس، فروشندگان حتی از تعریف و تبلیغ نادرست کالاها و نیز از مدح و ستایش آن‌ها باید خودداری نمایند (محقق حلی، ۱۳۶۸) و حتی نباید کالای طرف مقابل را کم ارزش جلوه دهند یا به دروغ بر آن عیبی عنوان کنند (عاملی، شهید ثانی، ۱۳۷۷) بنا بر قواعد اخلاقی نیز چنین اقدامی نکوهش شده، چون اگر اظهارات فروشنده یا توزیع کننده، خلاف واقع باشد و خریدار با اعتماد بر این اظهارات معامله نماید، فروشنده او را فریب داده و بر او ظلم نموده است و اگر معامله صورت نگیرد به او دروغ گفته است و هر دو حالت موجب مسئولیت مدنی یا اخلاقی او خواهد بود. (غزالی، ۱۳۷۳) هم چنین فروشنده در معاملات نباید مرتکب تدلیس گردد یعنی باید از پنهان کردن عیب و نقص کالا یا نسبت دادن یک ویژگی برتر به آن، در حالی که کالا فاقد آن صفت است، خودداری کند (علالدینی، ۱۳۹۱).

تعهد منفی مهم دیگری که در حقوق اسلام، فروشندگان و عرضه کنندگان کالا و خدمت نباید مرتکب شوند احتکار کالا است (صدر، ۱۳۶۲) منظور از احتکار، حبس کالا و جنس و خودداری از فروش به منظور افزایش قیمت آن با وجود نیاز جامعه است (الخویی، ۱۳۸۶) از نظر فقه و اخلاق، احتکار آن چنان مورد سرزنش و ناپسند است که از پیامبر گرامی اسلام نقل شده که: المحتکر ملعون (نراقی، ۱۴۱۸)، بنابراین تمام کسانی که در فروش یا عرضه اجناس مورد نیاز مردم فعالیت می‌کنند باید از آن بپرهیزند.

از نظر حقوق اسلام در بازار رقابت، اشخاص و حتی دولت از تعیین و تثبیت قیمت اجناس و کالاها باید خودداری کنند چون تعیین قیمت یک امر دستوری و قابل پیش بینی نیست بلکه تنها معیار تعیین صحیح قیمت‌ها، میزان عرضه و تقاضاست و دولت باید با نظارت، کنترل و هدایت درست این عرضه و تقاضا و ایجاد تعادل و توازن در بازار به برقراری و تداوم قیمت‌های عادلانه در جهت حفظ حقوق مصرف کنندگان کمک و مساعدت نماید. در زمان پیامبر اسلام ایشان حتی برای اجناسی که احتکار شده بود و دستور فروش آن‌ها را دادند، قیمت تعیین نکردند. (اکبری، ۱۳۷۵)

تجار و فروشندگان هم چنین باید از غش در معامله بپرهیزند. یعنی این که کالای نامرغوب و کم ارزش از یک جنس را با کالای مرغوب مورد نظر خریدار بدون اطلاع و قبول او، مخلوط نکند (حرّ عاملی، ۱۳۷۸) مثلاً برنج تایلندی را با

برنج مرغوب و با کیفیت ایرانی مخلوط کرده، به عنوان برنج ایرانی می‌فروشد در حالی که خریدار از این اقدام او هیچ اطلاعی ندارد. اقدام چنین تاجری بر خلاف حسن نیت در معاملات، عملی فریب کارانه و مخالف قاعده لاضرر است (الحسینی المراغی، ۱۴۲۹) و به لحاظ اخلاقی، بسیار مورد سرزنش و از نظر فقه، حرام است (نراقی، بی تا)

فریب خریدار توسط فروشنده، در اشکال دیگر آن نیز به حکم شرع، اخلاق و انصاف ممنوع است. از آن جایی که فروشنده عموماً از عیب کالای خود اطلاع دارد باید در زمان معامله عیب میباید را به خریدار اعلام کند پس اگر از اظهار آن خودداری و سکوت کند و به این وسیله موجب ضرر و فریب خریدار گردد، اقدام او مصداق تعهدات منفی تاجر در معاملات است یعنی باید از آن خودداری نماید. این اقدام فروشنده یعنی سکوت و خودداری از بیان عیب کالا به قصد ضرر زدن و فریب خریدار، در فقه تغیر نام دارد. قاعده لاضرر و وجوب حسن نیت در معاملات ایجاب می‌کند که نه تنها طرفین معامله، اشخاص ثالث هم، به ضرر یکی از طرفین، در آن معامله دخالت نکنند، مثل این که شخص ثالثی با اظهارات و دخالت خود قیمت کالایی را به دروغ و کاملاً غیر واقعی، افزایش و خریدار را فریب می‌دهد تا به قیمت بالاتری کالا را بخرد، به این اقدام اصطلاحاً نجش گفته می‌شود و حرام است (النجفی، ۱۳۸۹)، گاهی فروشنده ممکن است به لحاظ مقدار کالا، به خریدار، خیانت و ظلم کند به این صورت که از مقدار کالا بکاهد و به اصطلاح کم فروشی کند که از آن در قرآن کریم (علامه طباطبائی، ۱۳۷۶) و در فقه تحت عنوان تطفیف نام برده شده است (انصاری، ۱۳۷۴). امروزه این نوع تقلب در معاملات خیلی اتفاق می‌افتد مخصوصاً در اجناسی که به صورت بسته بندی‌های مثلاً یک یا دو کیلویی عرضه می‌شود معمولاً وزن آنها، کمی از آن چه اعلام شده کمتر است.

از موارد مهمی که نشان دهنده توجه حقوق اسلام به تجارت آزاد و بازار رقابتی و جلوگیری از انحصار و اختصاص بازار به چند فعال تجاری است، تعهد منفی تلقی رکبان می‌باشد با این توضیح که در تجارت قدیم، کاروان‌های تجاری به شهرهای مختلف می‌رفتند و کالاها و اجناس متنوع و مورد نیاز مردم را عرضه می‌کردند در این حالت کالاها در یک بازار رقابتی فروخته می‌شد هم فروشندگان متعدد اجناس مشابه می‌فروختند، هم خریداران حق انتخاب طرف قرارداد و قیمت مناسب را داشتند. اما تاجر داخل شهر، وقتی باخبر می‌شدند که کاروان تجاری عازم شهر آن‌هاست، خودشان را سریع‌تر، در خارج از شهر، به کاروان می‌رساندند و اجناس و کالاها را آنان را یکجا و با قیمت کمتر می‌خریدند و با خود به شهر می‌آوردند و به قیمت بالاتر به خریداران و مصرف‌کنندگان عرضه می‌کردند (محقق داماد، ۱۳۶۲) در حالی که این اقدام، برخلاف رقابت آزاد و عملی در جهت انحصار و سلطه بر بازار شناخته می‌شود و در فقه مورد تهنی قرار گرفته است (اخوان، ۱۳۸۸).

سوم: مفهوم تعهد در حقوق رقابت:

رقابت در لغت به معنی هم چسبی کردن، انتظار کشیدن و نگاهبانی کردن است (دهخدا، ۱۳۷۳). معادل انگلیسی آن، واژه competition به معنی باهم تلاش کردن یا مبارزه بین چند نفر است (بلاک، ۱۹۸۳) و به عبارتی شرکت در یک مسابقه با شرایط مشابه است (سماواتی، ۱۳۷۴) این رقابت عموماً تلاش برای برتری و تفوق بر سایر رقیبان صورت می‌گیرد.

مفهومی از رقابت که در این تحقیق، مورد بررسی قرار می‌گیرد رقابت در عرصه‌ی تجارت است برای تنظیم و تعدیل این رقابت مجموعه مقرراتی وضع شده است که حقوق رقابت نامیده می‌شود. در این عرصه، رقابت در واقع مجادله در فروش کالاهاست با هدف کسب حداکثر درآمد خالص، فروشنده سعی دارد در تعیین قیمت کالاهای تولیدی و عرضه شده‌ی خود، به نحوی اقدام کند که آزادی خریداران آن کالا را در خرید از یک فروشنده‌ی رقیب، محدود کند و البته لازمه‌ی آن وجود تعداد کافی فروشندگان دیگر از همان کالا است (کلارک، ۱۹۴۰).

این رقابت در اشکال و مدل‌های متعددی از جمله، مدل بازار و رقابت کامل و مدل رقابت عملی صورت می‌گیرد. در مدل اول، تعداد زیادی تولیدکننده، فروشنده و خریدار کالاهای مشابه وجود دارند اما هیچ کدام آن قدر، بزرگ و قدرتمند نیستند که بتوانند به تنهایی تجارت کالای خاصی را تحت تأثیر قرار دهند. مثلاً در قیمت یا میزان معامله کالاها تغییری ایجاد کنند (عبادی، ۱۳۸۵) به همین دلیل برخی، این مدل را در جهت رسیدن جامعه به یک رفاه اقتصادی، مفید و کارآمد نمی‌دانند (فرگوسن، ۱۹۶۹) اما در مدل رقابت عملی، اصول سیاست صنعتی و بازرگانی از طریق شناخت روش‌هایی که می‌تواند بیش از پیش بازار را رقابتی و رفتارها و اقداماتی که عملیات رقابت برانگیز را فعال‌تر کند، مورد ارزیابی و حمایت قرار می‌گیرد. در این رقابت، آن چه عامل اصلی تضمین رقابت است فراوانی تعداد زیاد واحدهای تجارتي نیست بلکه عدم وجود موانع ورود رقبا به بازار و نیز مقررات باز دارنده‌ی رقابت می‌باشد (کیرزner، ۲۰۰۷).

در پرتو انقلاب صنعتی، شرکت‌های تجاری بزرگی ظهور کردند که نظام سرمایه‌داری را به دنبال داشتند از ویژگی‌های اصلی آن، انحصار، سوء استفاده از قدرت اقتصادی و سودجویی و فرصت طلبی است.

شاخه‌های حقوق خصوصی مثل حقوق مدنی با مباحثی مثل اشخاص، اموال و قرار دادها، یا حقوق مسوولیت مدنی و حقوق تجارت، به تنهایی در جهت رقابت صحیح و ایجاد بسترهای لازم برای توسعه‌ی آن همچنین برای جلوگیری از اقدامات ضد رقابتی مثل ایجاد انحصار در بازار، کافی و کارآمد به نظر نمی‌رسید بنابراین شاخه‌ی جدیدی از حقوق با ویژگی‌هایی نزدیک و شبیه به حقوق عمومی پا گرفت تا رقابت تجارتي را شکل و نظام خاصی دهد. مجموع این مقررات با هدف نظارت و کنترل فعالیت بنگاههای اقتصادی، تنظیم روابط آن‌ها و جلوگیری از انحصار و برای بهبود رقابت در بازار مطرح و پی ریزی شد (غفاری، ۱۳۹۳).

در تعیین قلمرو هر یک از شاخه‌های حقوق، ضمن توجه به عنصر زمان و مکان (کاتوزیان، ۱۳۷۷) باید عناصر شخصی هم، یعنی اشخاصی که موضوع این شاخه از حقوق خواهند بود مورد ملاحظه باشد مهمترین این موضوعات در حقوق رقابت، بنگاه اقتصادی، بازار، انحصار و رقابت است (داراب پور، ۱۳۹۸).

تعهدات منفی متعددی در حقوق رقابت مطرح است از مهمترین آن‌ها، می‌توان به تعهد بنگاه‌های اقتصادی در خودداری از توافقات ضد رقابت اشاره کرد که می‌تواند در اشکال مختلف مثل توافق‌های عمودی وافقی و با هدف ایجاد انحصار در بازار منعقد شود (وکیلی مقدم، ۱۳۸۹) در این موارد در واقع حقوق رقابت، به عنوان محدود کننده‌ی، اصل آزادی قرار دادها عمل می‌کند (کلاسکی، ۲۰۰۴).

این قراردادها در قالب‌های گوناگون، کارتل‌ها، سندیکا، تراست، کنسرن و شرکت‌های کنترل‌کننده یا هلدینگ صورت می‌گیرد (رشوند بوکانی، ۱۳۹۰).

رقابت رگ حیاتی فعالیت بنگاه‌ها و شرکت‌های تجاری است. میدین بازرگانی و پویایی تعاملات تجاری و توسعه تجارت بیش از هر عاملی به یک رقابت صحیح و پایدار نیازمند است (حقیقت جو، ۱۳۹۸). بر همین اساس نقض قواعد حقوق رقابت موجب مسوولیت مدنی و کیفری متخلف می‌گردد و در این راستا هم در حقوق ایران (سلیمی، ۱۳۹۸)، هم در حقوق امریکا (استفن، ۲۰۰۷) و نیز در حقوق اروپا با تصویب اصول مسوولیت مدنی اتحادیه اروپا در جهت جبران خسارت زیان دیدگان ناشی از نقض قواعد رقابتی و در نهایت با تشکیل دادگاه اتحادیه اروپا، مقررات ویژه‌ای پیش‌بینی گردید (تیم، ۱۹۹۰).

همچنین با هدف تنظیم بازار و ارایه یک مدل صحیح رقابت تجاری، قواعد مهمی تدوین گردید (سوتر، ۲۰۱۴) و معاهدات متعدد اروپایی منعقد و اتحادیه‌ها و سازمان‌های مهم تجاری بین‌المللی تشکیل شد (داراب پور، ۱۳۹۸)، دیدگاهها و تحلیل‌های زیادی در تشریح اصول اساسی رقابت تجاری به عمل آمد (سورین فرانک، ۲۰۱۵) و برای جلوگیری از پول‌شویی مقررات ویژه تصویب گردید. (سی کلاری، ۲۰۱۶).

سازمان تجارت جهانی و اتحادیه اروپا، در کنار سایر سازمان‌ها، در توسعه اصول و مبانی حقوق تجارت بین‌الملل سهم بسزایی داشته‌اند. (یانگ پارک، ۲۰۱۵). برای آشنایی بیشتر با ساختار و حقوق اتحادیه اروپایی می‌توان به (کدخدایی، ۱۳۸۰) و سازمان تجارت جهانی و سایر سازمان‌های تجاری بین‌المللی به (داراب پور، همان) مراجعه نمود. و بلاخره، در حقوق اروپا و امریکا، با هدف جلوگیری از قراردادهای موجب انحصار، مقررات متعددی به تصویب رسید که به قوانین آنتی تراست مشهور است (کالیواس^۷ و اورلی^۸، ۲۰۱۰). مگر قراردادهایی که در جهت بالا بردن میزان و کیفیت تولید و پیشرفت مراحل فنی یا اقتصادی و امکان سهام شدن مصرف‌کنندگان در منافع حاصل از فعالیت تجاری مفید واقع شوند (ویش^۹، ۲۰۱۲).

البته دامنه و قلمروی رقابت، بسته به بازارهای رقابت‌پذیر و رقابت‌ناپذیر (صادقی، ۱۳۹۱) و میزان و نحوه تعامل بازار با بخش‌های رقابت‌ناپذیر و نیز ارتباط اقتصاد دولتی با بازار و بنگاه‌های اقتصادی، و ارتباط بازار با امور حاکمیتی (گارسیا، ۱۹۹۹)، همچنین میزان نفوذ انواع مکاتب اقتصادی دولت مثل مرکانتالیستی، مکتب فیزیوکرات یا طبیعیون، کلاسیک و نئوکلاسیک، مکتب سوسیالیسم، نظام خصوصی‌سازی و میزان مداخله یا نظارت دولت در اقتصاد (رضایی،

stephen-۲

Tim-۳

SAUter-۴

Severin Frank-۵

SicLari-۶

Young park-۷

kaLyvas-۸

OverLY-۹

.Whish -۱۰

Garcia-۱۱

۱۳۸۳). و برحسب وجود انواع بازار و امکان و حدود رقابت بین بنگاههای اقتصادی، ممکن است همراه با شدت یا ضعف باشد (علاء الدینی، ۱۳۹۱). به لحاظ اهمیتی که رقابت صحیح تجاری در عرصه بین الملل دارد، سازمان تجارت جهانی (W.T.O) توجه خاصی به آن دارد تا جایی که سه مورد از اصول ششگانه‌ی آن به طور مستقیم در جهت تسهیل و فراهم آوردن بسترهای مناسب برای یک رقابت صحیح و پایدار است اصولی مانند: اصل آزادسازی تجاری، اصل شفافیت و قابل پیش بینی بودن تجارت و اصل تجارت منصفانه و رقابتی (استگر، ۲۰۰۸) در جهت تحکیم یک بازار پویا و رقابتی است تا با کشف تکنولوژی جدیدتری، خدمات رسانی به مشتریان بهتر از گذشته صورت گیرد و موانع مختل کننده تجارت مثل، یارانه‌های غیرمجاز، فروش زیر قیمت کالاها و موارد آسیب زننده به تولید را حذف کند و در مقابل از صنایع با کارایی کمتر، هزینه‌ی بیشتر، کیفیت پایین‌تر، انتخاب‌های کمتر در میان کالاها و خدمات و رشد اقتصادی آهسته‌تر جلوگیری نماید (رضایی، ۱۳۹۴).

در حقوق ایران راجع به تعهدات منفی بنگاه‌ها و شرکت‌ها در رقابت تجاری علاوه بر اصولی از قانون اساسی مثل بندهای ۶ و ۹ و ۱۲ در اصل سوم، بند ۵ در اصل ۴۳ و اصول بیست و هشتم و چهل و هشتم، در مقررات متعدد دیگری، صریح یا ضمنی در خصوص حقوق رقابت، احکام خاصی پیش بینی شده، از جمله قانون نظام صنفی، قانون تشدید مجازات محترکین، قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷ که در این قانون به طور خاص، تعهدات منفی زیادی برای فعالان عرصه تجارت، در جهت امکان برقراری یک رقابت صحیح و منصفانه وجود دارد مثلاً باید از احتکار، تقلب در کالا، گران فروشی، کم فروشی و عدم اجرای ضوابط قیمت گذاری خودداری گردد (اخوان، ۱۳۸۸). همچنین مقررات دیگری مرتبط با حقوق رقابت تصویب شده، تا سلامت بازار و امکان رقابت تأمین گردد

مانند: قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹، قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲، قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۸۲، قانون برنامه ۵ ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مصوب ۱۳۷۳ و مقررات دیگر که دسته‌ی دیگری از تعهدات منفی عرصه رقابت تجاری را مطرح می‌سازد، مثل: خودداری از اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی، اخلال در نظام تولیدی؛ ممنوعیت فروش اجباری کالا و ممانعت از ورود و خروج فعالان تجاری به بازار (علاء الدینی، همان)، در قوانین برنامه ۵ ساله سوم و دوره‌های بعدی و اصلاحیه‌های آنها موارد متعدد دیگری از تعهدات منفی، تصویب شد در کنار آنها، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و قانون رقابت، نهاد شورای رقابت را با وظایف و اختیارات گسترده، تاسیس و پیش بینی نمود تا در جهت جلوگیری از اقدامات و رویه‌های ضد رقابتی، فعالیت کند (غفاری فارسانی، ۱۳۹۸)، قانون تجارت نیز، مدیران شرکت را از تجارتي که رقابت با شرکت تلقی می‌شود منع کرده است (کاویانی، ۱۳۹۴)

همین‌طور قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحیه‌های متعدد بعدی در جهت حفظ سلامت بازار تصویب شد. به موجب ماده سوم این قانون ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز به ریاست رئیس جمهور یا نماینده وی و با عضویت تعدادی از وزراء، دو نماینده مجلس، فرماندهان انتظامی و ستاد کل نیروهای مسلح، روسای سازمان تعزیرات حکومتی، بانک مرکزی، موسسه استاندارد، اتاق بازرگانی، گمرگ، صدا و سیما و معاون و نماینده قوه قضاییه،

۱- World trade organization.
۲- steger

تشکیل می‌شود و تصمیمات این ستاد در خصوص موضوعات مرتبط با قاچاق کالا و ارز برای تمامی دستگاههای اجرایی لازم الاجراست (توکل پور و مسعودیان، ۱۳۹۷).

امروزه رقابت نه تنها در تجارت کالا، در قراردادهای بین المللی انتقال فناوری نیز، بسیار شایع و دارای اهمیت است. کشورهای توسعه یافته به عنوان انتقال دهنده فناوری و کشورهای در حال توسعه در جایگاه پذیرنده آن، سیاست‌ها و رویه‌های خاصی در جهت جلوگیری از اقدامات ضد رقابتی دارند و در این راستا تعهدات منفی زیادی را برای فعالان این عرصه تحمیل می‌کنند و تدابیر کنترل کننده‌ای را مورد لحاظ قرار می‌دهند و محدودیت‌هایی در قالب انتقال معکوس یا استرداد حقوق اعطایی یا در خصوص نوع و دامنه استفاده از اطلاعات پیش بینی می‌نمایند. انتقال فناوری علاوه بر این که به عنوان یک دستاورد علمی و یک نوآوری و یک کالای با ارزش اقتصادی مطرح است از نظر حقوق رقابت، ماهیت و دامنه‌ی حقوقی انتقال مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این انتقال ممکن است به صورت تجاری یا غیرتجاری صورت گیرد. نوع اول با هدف کسب سود و درآمد و در قالب یک قرارداد معوض انجام می‌شود که بین کشورها و سازمان‌ها و موسسات تجاری مطرح است اما نوع دوم در جهت همکاری بین مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی و موسسات عام المنفعه و غیرتجاری صورت می‌گیرد (ماندگار، ۱۳۹۶).

همچنین در قراردادهای مجوز بهره برداری، حدود ارتباط حقوق رقابت با حقوق مالکیت‌های صنعتی و آفرینش‌های فکری و امکان سوء استفاده در آن، اهدافی که حقوق رقابت می‌تواند در این قراردادها داشته باشد، ضررها و آثار منفی که ممکن است از این نوع قرارداد ناشی گردد مثل ایجاد کارتل و حذف یا محدود کردن رقبا، و در مقابل، منافعی که این قرارداد در بر خواهد داشت مانند افزایش سودآوری، کنترل کیفیت، بالا رفتن میزان تقاضا و مدیریت خطر، همچنین تعهدات منفی و رویه‌های محدود کننده رقابت که با عنوان شروط سیاه، مثل شرط تثبیت قیمت و شرط تحدید تولید یا شرط عدم رقابت، یا شروط خاکستری مانند شرط فروش اجباری، معامله انحصاری، و محدودیت جغرافیایی، از نظر حقوق رقابت قابل بحث و بررسی است (حسن پور، ۱۳۹۵).

در کنار این‌ها، نهاد تجاری جدیدی که وارد عرصه تجارت‌های رقابتی شده، فعالیت تجاری بر بستر اینترنت و با استفاده از اپلیکیشن تلفن همراه یا همان استارت آپ‌ها، هستند به عبارتی تشکل حقوقی تجاری که در فضای مجازی فعالیت می‌کند و مبنای شراکت و همکاری اعضای آن، تخصص و مهارت‌های فنی آنهاست. این نوع فعالیت بر خلاف کسب و کارهای سنتی گذشته، باید از چهار چوب حقوقی خاصی پیروی کند تا هم صاحبان آن بتوانند با اطمینان خاطر در مسیر کارآفرینی و تجارت گام بردارند و تجارت خود را توسعه دهند هم کسانی که با آنها تجارت و معامله می‌کنند با خیالی آسوده و تضمین کافی همکاری نمایند. در این نوع فعالیت‌ها نیز تعهدات منفی برای صاحبان چنین فعالیتی پیش بینی شده که باید از رقابت نامشروع و افشای اسرار تجاری سایر گروه‌ها خودداری نمایند. بر این اساس، در بستر مبادلات الکترونیکی، بنابر مواد ۶۴ و ۶۵ قانون تجارت الکترونیک تحصیل غیرقانونی اسرار تجاری و اقتصادی بنگاه‌ها برای خود و ارائه آن به اشخاص دیگر مثل فرمول‌ها، برنامه‌ها، نرم افزارها، تالیفات منتشر نشده، فهرست مشتریان و نقشه‌ها و غیره ممنوع است (سعید وزیری، سیده تفرشی‌ها، ۱۳۹۷).

البته این اسرار تجاری باید مورد حمایت قانون باشد، این حمایت در جهت جلوگیری از رقابت غیرمنصفانه و در حمایت حق اشخاص بر اطلاعات خودشان صورت می‌گیرد. علاوه بر قانون، این حمایت می‌تواند به موجب قراردادهای محدود کننده بنگاه‌های اقتصادی هم شکل بگیرد (رهبری، ۱۳۹۷).

در عین حال، فعالان عرصه تجارت، تحت شرایطی می توانند قلمروی رقابت با شخص حقیقی یا حقوقی دیگری را با انعقاد قرارداد عدم رقابت محدود کنند و برای خود یک تعهد منفی در نظر بگیرند مثلاً کارگر در مقابل کارفرما، یا مهندس مشاور در مقابل تولید کننده، متعهد شود که پس از پایان رابطه قراردادی، با اشخاص دیگر، فعالیتی مشابه در جهت رقابت با کارفرما یا تولید کننده مذکور انجام ندهد اما این که، چنین قراردادی مشروع و لازم الاجرا است یا خیر باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد (رهبری، ۱۳۹۶).

از طرفی، حقوق رقابت ارتباط زیادی با حقوق مصرف و حقوق مصرف کنندگان دارد و برای تولید کنندگان و فروشندگان تعهدات منفی زیادی ایجاد می کند تا از رویه های ضد رقابتی پیش گیری شود از جمله این که صاحبان کالاها حق احتکار و امتناع از عرضه و فروش آن را ندارند از هر نوع تبلیغات خلاف واقع باید پرهیز کنند همچنین از آسیب رسانی و ضرر زدن به مصرف کنندگان در زمان ارائه کالا و خدمات، از عدم رعایت کمیت و کیفیت آنها، فروش اجباری و فروش با جایزه و فریب مصرف کنندگان خود داری نمایند (سلیمی، ۱۳۹۳).

تخلف بنگاه اقتصادی از تعهدات منفی، موجب مسوولیت مدنی متخلف خواهد بود اما ممکن است این سرپیچی از مقررات در قالب جرایم سازمان یافته ای مثل قاچاق و اخلال در نظام اقتصادی، پولشویی، ارتشا، فساد اداری، اختلاس و رانت خواری، تولید و تکثیر و توزیع آثار مستهجن و دریافت پورسانت باشد که در این صورت موجب مسوولیت کیفری است و به دلیل جرم انگاری این موارد در حقوق کیفری عموم کشورها، مجازات سخت انواع حبس، جزای نقدی، ضبط و مصادره اموال، انفصال از خدمت و حتی اعدام را در پی خواهد داشت که البته مقوله ای خاص و خارج از موضوع تحقیق حاضر می باشد (شمس ناتری، ۱۳۹۸).

چهارم: ضرورت بررسی تعهدات منفی حقوق رقابت تجاری

روابط اجتماعی اشخاص هیچ گاه خالی از تجارت یا داد و ستد نبوده است در واقع به دلیل نیازهای مختلف و متنوع انسان به انواع متعدد کالاهای ریز و درشت، خذف تجارت از روابط افراد اجتماع، غیر ممکن و محال است.

وجود حتمی و ضروری تجارت در تمامی جوامع، تعداد بی شمار دادو ستدها در همه ساعات روزانه و حتی شبانه، پیچیدگی این معاملات و گسترش روزافزون آنها از یک طرف، امکان سوء استفاده و تقلب و فریب کاری و تبانی برخی از فعالان عرصه تجارت با یکدیگر علیه رقبای تجاری و به ضرر آنها، امکان انجام اقداماتی که از یک رقابت صحیح و پویا جلوگیری می کند از سوی دیگر ایجاب می کند اولاً فعالیت های تجاری، دارای قواعد حقوقی ویژه و نظام خاصی باشد ثانیاً مقررات حاکم بر آن را شناسایی، تجزیه و تحلیل کرد. ثالثاً هم فعالان بازار هم مصرف کنندگان حقوق و تکالیف خود را دقیقاً بشناسند، تا بتوانند از حقوق خود دفاع کنند و بدانند که اگر تخلف و سرپیچی نمایند برابر مقررات با آنها رفتار خواهد شد.

بنابراین لازم است تشریح و تبیین گردد که در رقابت تجاری، یک بنگاه اقتصادی حق انجام چه اقداماتی را دارد و از انجام چه اقداماتی باید خودداری نماید به عبارتی ضروری است تعهدات منفی یک فعال بازار در رقابت با سایر رقبا بررسی شود تا تمامی تابعان رقابت تجاری، از هر اقدامی که مانع رقابت منصفانه و عادلانه بقیه می گردد پرهیز کنند.

بعلاوه این که، قواعد اقتصادی تاثیر بسزایی در رشد و بالندگی همه‌ی شاخه‌های حقوق داشته ، توجه و یادگیری قواعد مذکور، در درک صحیح و سریع علم حقوق می‌تواند خیلی مفید و موثر باشد. ارتباط این دو علم در پیشرفت و روز آمد شدن آنها می‌تواند بسیار کارساز گردد. قوانین در موارد زیادی چنان چه با دیدگاه اقتصادی تفسیر و تحلیل شوند خیلی به نفع جامعه و مطلوب مردم خواهد بود و در مقابل نیز قواعد اقتصادی اگر تابع یک نظام حقوقی پیشرفته و مترقی باشد راحت تر به نتایج مفید به حال اجتماع می‌رسد. در واقع با مطالعات بین رشته‌ای به پیشرفت های قابل ملاحظه می‌توان دست یافت و شاید در مواردی مطالعات تک رشته‌ای به برخی از سوالات و نیازهای جدید نتواند پاسخگو باشد (دادگر، ۱۳۸۵). در واقع در تشکیل قواعد و نهادهای حقوقی ، به هر میزان اقتصادی فکر شود یعنی هزینه‌های آن کمتر و فواید آن بیشتر باشد، میزان مقبولیت آن زیاد خواهد بود (کالبرسی، ۱۳۹۲).

حقوقدانان و فیلسوفان بزرگی مثل: تامس هابز، جرمی بنتام ، استوارت میل و گری بکر تلاش زیادی در جهت تحلیل اقتصادی قواعد حقوقی کردند (کاتوزیان ، ۱۳۸۸). بر این اساس هر چه قدر ساختار قواعد حقوقی استاندارد باشد هزینه‌های اقتصادی کاهش می‌یابد رفتار و دخالت و حضور دولت در عرصه اقتصاد و تجارت قانون مند می‌شود بنگاههای اقتصادی در فعالیت ها و رقابت های تجاری، در چارچوب خاصی عمل می‌کنند تعهدات مثبت و منفی خود را می‌شناسند و خود را ملزم به رعایت آن می‌دانند که در نتیجه کارایی اقتصاد در تجارت و در نهایت بهره وری و رفاه عمومی در جامعه افزایش می‌یابد و در مقابل، هر چه قدر هزینه ی ارتکاب جرم بالا باشد طبیعی است که میزان آن کاهش خواهد یافت. امروزه و خصوصاً در قرن ۲۱، با عبور از حقوق اقتصادی که از سال های بسیار دور به عنوان رابطه علم اقتصاد با علم حقوق مطرح بوده، به موضوع تحلیل اقتصادی حقوق توجه می‌شود و نشانه ی بارز آن وجود مراکز مطالعات حقوقی و اقتصادی و حضور حداقل دو اقتصاد دان در میان اعضای هیات علمی دانشکده های حقوقی کشورهای پیشرفته است (داراب پور و همکاران، ۱۳۹۸). در واقع در تحلیل اقتصادی حقوق، از ابزارهای اقتصادی مثل نظریه ها و الگوها و قاعده های اقتصادی استفاده می‌شود و قوانین ، نهادها و دستگاههای حقوقی با متدولوژی اقتصادی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.(دادگر، ۱۳۸۶) بر همین اساس وقتی، قانون و نهادهای حقوقی تجزیه ، تحلیل و ارزیابی می‌شود. مهمترین عناصری که به عنوان معیار موفقیت و مقبولیت آن مطرح می‌شود، توجه به منافع و مصالح فردی و جمعی و میزان کارآمدی و کارایی آن در هدر ندادن منابع مادی و معنوی و بیشترین استفاده از آنهاست. در واقع بررسی کارآمدی یا ناکارآمدی نهادها و سازمانها بیش از آن که کار حقوق باشد به اقتصاد ارتباط دارد. اگر دستگاه قضایی کشوری، با تحلیل اقتصادی حقوق، رفتار و برخورد کند حتماً در جهت افزایش تولید، اشتغال و جلب سرمایه گذاری خارجی، بسیار مفید و کارآمد خواهد بود کشورهای مثل آلمان ، ژاپن و کره جنوبی چنین سیاستی دارند اما عدم توجه به منطق اقتصادی بی شک موجب فرار سرمایه ها و افزایش بیکاری و ناهنجاری اجتماعی خواهد شد آن چیزی که در کشورهای مثل ایران، سوریه و کره شمالی دیده می‌شود (دادگر ، ۱۳۹۶).

پس لازم است اولاً بین حقوق و اقتصاد و تجارت یک تعامل مفید و سازنده وجود داشته باشد ثانیاً قوانین لازم با عنایت و توجه به دیدگاه تحلیل اقتصادی حقوق تصویب گردد. به عبارتی قانون باید قلمرو بایدها و نبایدها در روابط تجاری بنگاههای فعال در تجارت را مشخص سازد و جامعه را برای یک فعالیت سازنده و کارآمد آماده کند امکان رقابت صحیح

و منصفانه را برای همه فعالان این عرصه فراهم نماید و از اقداماتی که به این رقابت کارآمد و مفید لطمه میزند جلوگیری کند. پس ضروری است حقوق و تکالیف طرف های قراردادهای تجاری معلوم گردد مثلاً بدانند از فریب طرف قرارداد و اشتباه انداختن او و ارائه اطلاعات نادرست باید بپرهیزند و گرنه مسوول جبران خسارت خواهند بود (گرین، ۲۰۰۶) یا قوانین و مقرراتی در جهت جلوگیری از پولشویی و اقدامات ضد رقابتی و ایجاد انحصار به تصویب رسد.

در این صورت به همان اندازه که وجود چنین قوانین ضرورت غیرقابل انکار محسوب می شود تحلیل و بررسی آنها نیز یک اقدام لازم و حتمی در جهت تبیین و کارآمدتر ساختن آنهاست. علاوه بر آن، هم کسی که در عرصه حقوق فعالیت می کند مخصوصاً اگر به عنوان دانشجو به دنبال فهم و آشنایی کامل، با مقررات و قوانین مرتبط با رقابت تجاری است، هم فردی که فعال تجاری و به دنبال رقابت در بازار با سایر رقبای تجاری خود می باشد از مقررات پیرامون حقوق رقابت تجاری، باید اطلاعات کافی در اختیار داشته باشد.

ضرورت این بررسی، وقتی بیشتر احساس می شود که بدانیم در دانشکده های حقوق و تقریباً در هیچ یک از مقاطع تحصیلی، حقوق رقابت، چندان مورد توجه، مطالعه، تجزیه و تحلیل واقع نمی شود در حالی که در روابط اجتماعی اشخاص و به تبع آن خیلی از پرونده هایی که در اختیار وکلا و قضات محترم قرار می گیرد. موضوع آنها مربوط به رقابت تجاری و تخلفات این حوزه است.

پنجم : نتیجه گیری و پیشنهاد

با یک بررسی اجمالی، به آسانی می‌توان متوجه شد که چه به لحاظ علمی در دانشگاهها خصوصاً دانشکده های حقوق و اقتصاد، چه از نظر قانون گذاری در مراجع تقنینی کشور، همچنین به جهت عملی در روابط تجاری بنگاه های اقتصادی ، به تعهدات موضوع حقوق رقابت تجاری چندان توجه لازم و کافی نشده است و وجود موارد زیادی از انحصار ، احتکار، پولشویی و تبانی در تثبیت قیمت‌ها و جلوگیری از ورود بنگاه های اقتصادی جدید به بازار رقابت تجاری یا خروج آن ها از این عرصه، همین طور ادغام یا توسعه ی خارجی شرکت های تجاری و تشکیل کارتل یا تراست، همه شاهد صدق و راستی این ادعاست بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- ۱- در رشته‌های تحصیلی حقوق و اقتصاد درسی حداقل با دو واحد پیش بینی ، تصویب و ارایه شود تا حقوق رقابت از جهات مختلف مخصوصاً از نظر شناخت تعهدات منفی فعالان رقابت مورد بررسی قرار گیرد.
- ۲- دولت با برقراری امکان رقابت تجاری، از اقدامات ضد رقابتی بنگاه های اقتصادی جلوگیری نماید و خودش از بنگاه داری و رقابت با فعالان تجاری دست بردارد.
- ۳- قوانین خاص و مستقل با بهره گیری از مقررات نظام های پیشرفته حقوقی دنیا و حقوق اسلام ، با ضمانت اجراهای موثر ، با استفاده از نظرات کارشناسان و متخصصین دانشگاهی تدوین و تصویب گردد.

فهرست منابع :

الف: منابع فارسی

- آذری قمی ، احمد ، (۱۳۷۸) ، *احتکار و گران فروشی* ، تهران ، دارالعلم ، چاپ اول
- اخوان ، حامده ، ۱۳۸۸ ، *جهانی سازی رقابت* ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه شهید بهشتی .
- اکبری ، بهمن ، ۱۳۷۵ ، *حقوق بازرگانی در اسلام* ، تهران ، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی ، چاپ اول
- امامی ، سید حسن ، ۱۳۷۶ ، *حقوق مدنی* ، جلد اول ، تهران ، کتاب فروشی اسلام چاپ هیجدهم .
- امیری قائم مقام ، عبدالحمید ، ۱۳۸۵ ، *حقوق تعهدات* ، جلد اول ، تهران ، نشر میزان ، چاپ دوم
- توکل پور ، محمد هادی ، ۱۳۹۷ ، *قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در پرتو نظرات شورای نگهبان* ، تهران ، پژوهشکده شورای نگهبان ، چاپ دوم
- جعفری لنگرودی ، محمد جعفر ، ۱۳۹۲ ، *تأثیر اراده در حقوق مدنی* ، تهران ، گنج دانش - چاپ سوم .
- جعفری لنگرودی ، محمد جعفر ، ۱۳۷۸ ، *حقوق تعهدات* ، تهران ، گنج دانش ، چاپ سوم
- جعفری لنگرودی ، محمد جعفر ، ۱۳۵۷ ، *دایره المعارف حقوق مدنی و تجارت* ، جلد اول ، تهران ، انجمن تحقیقات حقوقی - چاپ اول .
- حائری ، سید علی - ۱۳۸۲ - *شرح قانون مدنی - جلد اول - تهران : گنج دانش - چاپ دوم*
- حسن پور ، محمد مهدی - ۱۳۹۵ - *حقوق رقابت و قرارداد مجوز بهره برداری - تهران : انتشارات مجد - چاپ اول*
- حسینی ، سید شمس الدین و شفیعی ، افسانه ، (۱۳۸۶) ، *اثر قانون رقابت بر تسهیل رقابت* ، تهران ، فصل نامه پژوهش های بازرگانی ، شماره ۴۵
- حقیقت جو ، مهدی - ۱۳۹۸ - *حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت های تجاری - تهران : بنیاد حقوقی میزان - چاپ دوم*
- حلّی ، محقق ابوالقاسم ، (۱۳۶۸) ، *شرایع الاسلام* ، مترجم : ابوالقاسم یزدی و محمد تقی دانش پژوه ، جلد اول ، انتشارات دانشگاه تهران ، چاپ اول
- دادگر ، یدالله - ۱۳۸۵ - *پیش درآمدی بر سنتز حقوق و اقتصاد - تهران : مجله ی تحقیقات حقوقی - شماره ۱۶۳*
- دادگر ، یدالله - ۱۳۹۶ - *مالیه ی عمومی و اقتصاد دولت - تهران : تربیت مدرس - چاپ هشتم .*
- داراب پور ، مهرباب - ۱۳۹۸ - *اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل - جلد اول - تهران : گنج دانش - چاپ دوم .*

- داراب پور، مهراب و همکاران - ۱۳۹۸ - اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل - جلد پنجم - تهران: گنج دانش - چاپ دوم.
- داراب پور، مهراب - ۱۳۹۲ - حقوق بیع داخلی - تهران: انتشارات جنگل - چاپ اول.
- رشوند بوکانی، مهدی - ۱۳۹۰ - حقوق رقابت - تهران: دانشگاه امام صادق (ع) چاپ اول.
- رضایی، محمد تقی - ۱۳۹۴ - نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت - تهران: بنیاد حقوقی میزان - چاپ دوم.
- رهبری، ابراهیم - ۱۳۹۷ - حقوق اسرار تجاری - تهران: انتشارات سمت - چاپ چهارم.
- رهبری، ابراهیم - ۱۳۹۶ - قرارداد عدم رقابت - تهران: انتشارات سمت - چاپ دوم.
- سعید وزیری، خدایار - سیده تفرشی ها، سحر - ۱۳۹۷ - حقوق استارت آپ ها - تهران: انتشارات خرسندی - چاپ دوم.
- سلیمی، فضا - ۱۳۹۳ - تعامل حقوق مصرف و حقوق رقابت - تهران: انتشارات مجد - چاپ اول.
- سلیمی - فضا - ۱۳۹۸ - حقوق رقابت و مسولیت مدنی ناشی از نقض قواعد آن - تهران: انتشارات مجد - چاپ اول.
- سماواتی، حشمت‌الله - ۱۳۷۴ - مقدمه‌ای بر حقوق رقابت تجاری - تهران - فردوسی - چاپ اول.
- شکوهی، مجید - ۱۳۸۱ - حقوق رقابت بازرگانی در اتحادیه اروپا - تهران: نشر میزان - چاپ اول.
- شمس ناتری، محمد ابراهیم - ۱۳۹۸ - جرایم سازمان یافته - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه - چاپ دوم.
- شهیدی، سیدمهدی - ۱۳۹۷ - شروط ضمن عقد - تهران: انتشارات مجد - چاپ ششم.
- صادقی، محمد - ۱۳۹۶ - دامنه حقوق رقابت - تهران: انتشارات مجد - چاپ اول.
- صدر، کاظم، (۱۳۶۲)، احتکار از دیدگاه فقه و اقتصاد، تهران، انتشارات بهمنی، چاپ اول.
- صفایی - سید حسین - ۱۳۸۴ - قواعد عمومی قراردادها - تهران: نشر میزان - چاپ سوم.
- طباطبائی، علامه سید محمد حسین، (۱۳۷۶)، تفسیر المیزان، جلد بیستم، چاپ پنجم نشر بنیاد علمی و فکری علامه طباطبائی، قم
- عبادی، جعفر - ۱۳۸۵ - مباحثی در اقتصاد خرد - تهران: انتشارات سمت - چاپ اول.
- عدل مصطفی - ۱۳۷۳ - حقوق مدنی - قزوین: انتشارات بحرالعلوم - چاپ اول.
- علاء الدینی، امیرعباس - ۱۳۹۱ - حقوق رقابت - تهران: انتشارات مجد چاپ اول.
- غزالی، ابوحامد محمد، (۱۳۷۳)، احیای علوم الدین، مترجم: محمد خوارزمی، جلد دوم، تهران، انتشارات غلمی و فرهنگی - چاپ سوم.

- غفاری فارسانی، بهنام- ۱۳۹۸- حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن- تهران: بنیاد حقوقی میزان- چاپ دوم.
- قمی، میرزا ابی القاسم- ۱۳۷۱- جامع الشتات - جلد سوم- تهران: موسسه کیهان- چاپ اول.
- کاتوزیان، ناصر- ۱۳۸۸- فلسفه حقوق - جلد اول - تهران: شرکت سهامی انتشار - چاپ پنجم
- کاتوزیان، ناصر - ۱۳۶۸- قواعد عمومی قراردادها - جلد سوم - تهران : بهنشر- چاپ اول.
- کاتوزیان، ناصر- ۱۳۷۹- نظریه عمومی تعهدات- تهران : نشر دادگستر - چاپ اول .
- کالبرسی، گیدو- ۱۳۹۲- نگاهی جامع به قواعد مالکیت و مسئولیت- مترجم: مزینان، سعیده- تهران- انتشارات نور علم- چاپ اول.

- کاویانی، کوروش، (۱۳۹۴)، مقدمه ی حقوق تجارت، تهران، نشر میزان، چاپ اول
- کدخدایی، عباس- ۱۳۸۰- ساختار و حقوق اتحادیه اروپایی- تهران: نشر میزان- چاپ اول.
- ماندگار، مصطفی - ۱۳۹۶- قراردادهای تجاری بین المللی انتقال فناوری- تهران: شهر دانش- چاپ دوم.
- محقق داماد، سید مصطفی، (۱۳۶۲)، احتکار از نظرگاه فقه اسلام، قم، نشر اندیشه های نو، چاپ اول
- وکیلی مقدم، محمد حسین - ۱۳۸۹- توافقات ضد رقابت تجاری - تهران : انتشارات کتاب همگان، چاپ اول

ب: منابع عربی

- انصاری، شیخ مرتضی، ۱۳۷۴، المکاسب، جلد سوم، قم: انتشارات دهقانی، چاپ دوم.
- حرّ عاملی، محمد، (۱۴۱۴ ق)، وسایل الشیعه، جلد ششم، بیروت، چاپ دوم
- الحسینی المراغی، السید میر عبدالفتاح- ۱۴۲۹ق- العناوین- جلد اول و دوم - قم: نشر اسلامی- چاپ سوم.
- حلی، حسن بن یوسف، ۱۴۲۰ق، تذکره الفقها، جلد ۱۳، قم: موسسه آل بیت- چاپ اول.
- الخویی، سید ابی القاسم، ۱۴۲۸ق، منهاج الصالحین، جلد سوم، قم: مدرسه امام باقر- چاپ ششم.
- طوسی، شیخ محمد، (۱۴۱۵)، کتاب الخلاف، جلد سوم، نجف، نشر اسلامی، چاپ دوم.
- طوسی، شیخ محمد، (۱۳۹۰ ق)، الاستبصار، جلد سوم، تهران، دارالکتب الاسلامی، چاپ دوم.
- عاملی، زین الدین (شهید ثانی)، (۱۳۷۷)، تحریر الروضه فی شرح اللمعه، تهران، سمت، چاپ دوم.
- النجفی، شیخ محمد حسن، ۱۳۸۵، جواهر الکلام، جلد ۳۷، تهران: دارالکتب الاسلامیه- چاپ پنجم.
- النراقی، احمد بن محمد، ۱۴۱۸ق، مستند الشیعه، جلد ۱۴، مشهد: آل البيت- چاپ اول.
- النراقی، محمد مهدی، (بی تا)، جامع السعادات، جلد دوم، بیروت، موسسه الاعلمی، چاپ چهارم

ج: منابع انگلیسی:

- ADAMS.JOHN.2001- The sale of Goods - England:Longman-10 Th Edition.
- Black .M.A-1983-Black's Law Dictionary-America: west publishing co.pp148 and 149
- C.A.Garcia- 1999- The Language of Trade – U.S: Department of state 3 Th Edition.
- Calkins. Stephen-2007- competition Law in U.S.A- England: OXFORD- First Edition.
- C. F. Ferguson- 1984- A Macroeconomic Theory of workable competition- Durham: Duke university.
- Green. R.S-2004-The Common core of European Private Law – England :Cambridge.
- Green. Stephanie - 2005- international sales Law-England Cambridge – First Edition.
- J.M. Clark-1940-concept of workable competition – American – Vol 3- No 2.
- Kalivas. J. R and OVERLY. M.R-2010-A Business and Legal Guide-NewYork : Taylor
-1Th.
- Martin.A.Elizabeth-2009-Oxford Dictionary Of Law England: Janathan Law-Seventh
Edition
- Nicholas. Green – 1986- commercial agreements and competition Law – London
:Graham.
- Sauter. WOLF -2014- public Services in Eu Law- England: Cambridge -1Th Edition.
- Severin. Frank.J-2015- competition on the internet- NewYork: springer-4 Th Edition.
- Siclari. Domenico.2016- The New Anti- Money Laundering Law - Italy: Macmillan -
- Steger. D-2008- Transparency In the WTO – Journal Law - England – Vol 11. No 4 .
- William. J.Kolasky– 2004- What Is Competition – u. s. – Bulletin.
- Whish,Richard and Others- 2012 –Competition Law – Oxford Publishing – 5 Th Edition
- Young Park . D- 2015 International Trade- Seoul : Springer-1Th Edition.